

Het oorlogsmonument van Enschede: een beeldengroep van Mari Andriessen, waar ieder jaar op 4 mei de plichtigheid van de Nationale Dodenherdenking plaatsvindt.

Dit jaar 2020 is het 75 jaar geleden dat Enschede door de geallieerde legers werd bevrijd van de Duitse bezetter. Stichting Cultureel Erfgoed Enschede wil aan dit herdenkingsjaar bijzondere aandacht schenken met een aantal publicaties over wat zich in de oorlogsjaren heeft afgespeeld in Rijks- en gemeentelijke monumenten te Enschede. Het zijn bijzondere verhalen geworden die soms ons voorstellingsvermogen te boven gaan, maar zeer de moeite waard zijn om er kennis van te nemen. De monumenteigenaars en personen die aan deze publicaties hebben meegewerkt, willen wij hierbij bedanken voor hun vaak spontane medewerking aan deze serie publicaties.

In deze aflevering vertelt Fleur ter Kuile-van Heek (1933) over de ervaringen die ze tijdens de oorlogsjaren heeft meegemaakt in haar ouderlijk huis De Weele in Boekelo.

Landhuis 'De Weele' in Boekelo.

Enkele wetenswaardigheden over het huis 'De Weele'

'De Weele' werd gebouwd als buitenhuis voor mijn grootouders, Willem Helmig van Heek en zijn vrouw, Margot van Heek-Jannink. De architect was Samuel de Clerq; hij bouwde ook voor de familie Jannink: de Hüsterhof in Enschede. De bouw begon omstreeks 1910; in de westgevel van het huis staat het jaartal 1913. In 1916 werd aan de achterzijde een kleine wijziging aangebracht, en toen het gezin Van Heek er in 1925 permanent ging wonen, werd er aan de westzijde een stuk aangebouwd, met beneden een salon en erboven een werkkamer. Na de Tweede Wereldoorlog werd deze aanbouw weer verwijderd en het huis ingericht voor twee gezinnen. De naam 'De Weele' zou verwijzen naar de boerenfamilie Ter Weele, bewoners van een afgebroken boerderij in de buurt van het huis.

Tijdens de oorlogsjaren, 1940-1945

Voordat ik vertel hoe het huis in Boekelo de Tweede Wereldoorlog is doorgelopen, volgt hier een korte samenvatting van wat er zich in 1942 heeft afgespeeld. Mijn grootmoeder, de moeder van mijn vader (Margot van Heek-Jannink, 1868-1926), was o.a. een liefhebster van het houden van kippen. Toen zij en haar man permanent op De Weele kwamen wonen in 1925, werd er voor haar kippen een riante onderkomen gebouwd: een langgerekt stenen gebouwtje met een pannendak en een torentje aan de westzijde van het Weele-erf over de beek – toch wel een 5 minuten lopen vanaf het woonhuis. Dat kippenhok diende later als onderkomen voor onderduikers en daklozen.

Uit het boekje *De bevrijding kwam later* (2019) van Bert Woudstra begrijp ik dat de grote razzia in Boekelo einde 1942 plaatsvond. De joodse familie Neter, die toen ondergedoken zat in het kippenhok van De Weele, werd verraden en meegenomen.

Hoewel de verzorging geschiedde door de tuinman van De Weele en door de familie Nijhuis van de pachtboerderij 'n Hös, kan ik mij niet voorstellen dat mijn ouders en mijn oudere broers en zusters daarvan niet op de hoogte waren.

Foto links: Ook de Joden in Boekelo werden verplicht zichtbaar een jodenster te dragen. De foto is gemaakt tijdens de oorlogsjaren bij de spoorweg die liep vlak langs de zoutfabriek van JOZO in Boekelo.

Na de razzia is niemand van onze familie of van de bureu opgepakt. Het kan zijn dat vanwege mijn vaders operatie in Amsterdam – hij leed aan een hersentumor – op het moment van de razzia niemand thuis aanwezig was. Ik was toen 9 jaar en ik herinner mij wel dat ik in die tijd regelmatig bij familie of vrienden logeerde, om wat voor een reden dan ook. Na 1942 speelde ik met vriendinnetjes heel soms in het gebouwtje, toch met enige reserves; inmiddels is er een bos om de ruïne gegroeid. Jaren geleden is dit stuk land over de beek geruild met een weide van de familie Lefers, en inmiddels is het weer doorverkocht aan de familie Vrij. Bij ons thuis werd over de razzia van 1942 niet gesproken.

Hoewel mijn vader (Ebs van Heek, 1893-1943) al vanaf 1938 ernstig ziek was, besloten mijn ouders toch – voor zover mogelijk en wanneer verzocht – zich na 1940 in te zetten voor het verzetswerk en hulp te bieden aan onderduikers en vervolgd. Via een vriend uit Hengelo kwam het joodse echtpaar Greebel-Geleerd in de zomer van 1943 bij ons in huis. Beiden waren leraar aan het gymnasium van Hengelo, waar mijn twee oudere zusjes naar school gingen.

Dit wat oudere echtpaar – hij redelijk corpulent – was eerst gevestigd in daarna ondergedoken geweest, maar hij kon niet zonder haar en op een dag kwam hij weer aangewandeld. Wij kinderen noemden hen dan ook 'de Parkieten'.

De Greebels woonden in de grootste logeerkamer, waar één van de twee diepe kasten fungeerde als doorgang naar een schuilplaats. Vanwege het schuine dak van De Weele is er een loze ruimte achter de kasten op alle verdiepingen, en zo bevindt zich achter het 'onzichtbare luik' van 1943 in de rechterkast de ruimte waarin het echtpaar met moeite kon wegkruipen, als dat noodzakelijk was. Er lagen matrassen en dekens, en er waren waarschijnlijk ook water en etenswaren. Nu in 2019 is het inmiddels zichtbare luik gelukkig niet meer in functie.

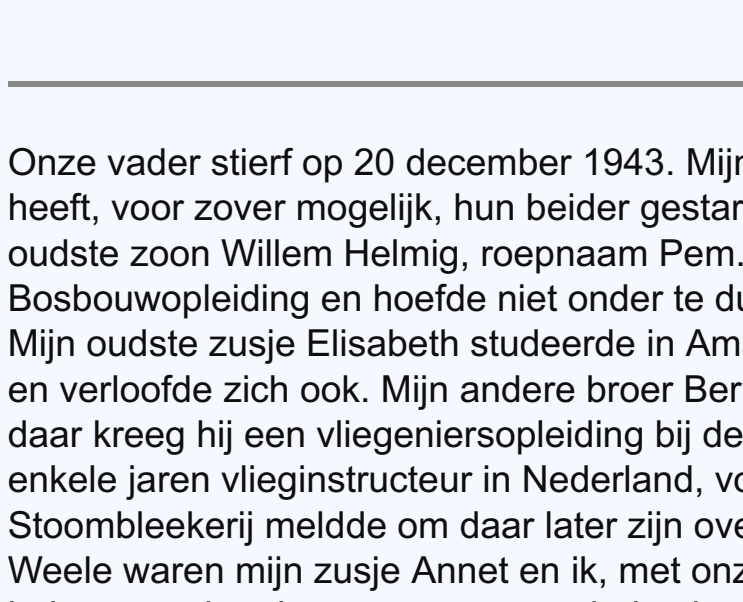

Foto onder: De geheime bergplaats van 3 bij 3 meter waar het echtpaar Greebel verbleef.

Foto links: de logeerkamer met de diepe kast. Foto links onder; Het luik in de kledingkast dat toegang geeft tot de verborgen ruimte.

Onze vader stierf op 20 december 1943. Mijn moeder, Marietje van Heek-Ebeling (1895-1968) heeft, voor zover mogelijk, hun beider gestarte werk voor het verzet voortgezet, samen met haar oudste zoon Willem Helmig, roepnaam Pem. Die volgde in Dordrecht de Hogere Land- en Bosbouwopleiding en hield niet onder te duiken; hij was verloofd met Mien van Bilderbeek. Mijn oudste zusje Elisabeth studeerde in Amsterdam aan de School voor Maatschappelijk werk, en verloofde zich ook. Mijn andere broer Bernard zat in Engeland op school; na zijn eindexamen daar kreeg hij een vliegengiersopleiding bij de R.A.F. Na het beëindigen van de oorlog werd hij enkele jaren vlieg instructeur in Nederland, voordat hij zich als werknemer bij de Boekelose Stoomblekerij meldde om daar later zijn overleden vader op te volgen als directeur. Op De Weele waren mijn zusje Annet en ik, met onze moeder, toen de enige officiële bewoners van het huis, maar daar kwam gauw verandering in.

In het jaar 1944 werd alles anders. Professor van Oven en zijn vrouw, Verbannen uit Leiden, trokken in mijn vaders studeerkamer; hij schreef een boek over het Romeins Recht tijdens zijn verblijf bij ons, waarin hij De Weele en mijn moeder speciaal noemt om de gastvrijheid.

Professor mr. Julius Christiaan van Oven (1881-1963) was professor in Romeins recht. Hij was ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw en Commandeur in de orde van Oranje Nassau. De ontkenning kwam voor hem in de vorm van een verbanning naar Boekelo in september 1942, een maatregel over welks vergelijkenderwijs gematigd karakter hij zichzelf verbaasde. Voor zijn wetenschappelijke loopbaan is die verbanning een zegen geweest; het gaf hem de tijd zijn grote leerboek van het Romeinse privaatrecht te schrijven, een werk waarvan men kan twijfelen, of hij daartoe ooit de mogelijkheid had gevonden, tenzij dan wellicht na zijn pensionering, indien zijn leven de lijn van de jaren 1925-1940 was blijven volgen.

Er kwam nog een joodse jonge vrouw in huis, zogenaamd als huisnaaister. Ze had haar haren gebleekt en wenste niet onder te duiken. Op een ochtend – ik was ziek, zusje Annet was naar school – werd het huis omsingeld door de Duitsers. Ze doorzochten het huis en namen de joodse vrouw mee naar het balkon, waar ze in het buitenlicht zagen dat haar haar gebleekt was. Zij werd meegenomen, evenals mijn moeder, mijn broer Pem en zijn verloofde.

De Duitsers waren blij met hun vangst en zochten niet verder; 'de Parkieten' zaten in hun schuilplaats. Pem en Mien waren nog diezelfde dag weer thuis, maar mijn moeder werd langer vastgehouden. Ze werd verhoord maar liet niets los en werd verder goed behandeld. Ze kreeg hulp van een Nederlandse agent die haar extra te eten gaf, en misschien heeft hij ons ingelicht over haar. De joodse vrouw kwam terecht bij de Ortzcommandant in het huis waar eerst de joodse familie Menko woonde, na de oorlog het Memphis Hotel waar nu architectenbureau IAA (Ingenieurs Architecten Associatie) is gehuisvest. Daar bleef zij tot het einde van de oorlog om de uniformen en kleding van Duitse officieren te verzorgen!

Ondertussen kwamen regelmatig vrienden, neven, kinderen, onderduikers, uit kampen gevluchte mannen en hongerigen langs. Voor zover ik mij herinner, hadden wij altijd voldoende te eten. In oktober 1944 werd Hengelo gebombardeerd. Twee bevriende families waren graag gebleven, maar het huis werd gevorderd door een Duits reserveonderdeel van een transportdivisie, bestaande uit officieren, manschappen en ca. 50 vrachtwagens die, gecamoufleerd door onze bossen, rondom gearceerd werden. Binnen drie dagen moesten wij het huis leeg opleveren.

De evacués moesten dus weer weg, maar wijzelf mochten enkele kamers voor onszelf behouden, waaronder de zolder. Gelukkig maar, want daarheen hadden wij de Parkieten verhuisd! De overloop boven was in gemeenschappelijk gebruik, omdat het onmogelijk was om in zo korte tijd een onderduikadres voor hen te vinden. Zo ontstond de bizarre situatie dat onder een en hetzelfde rieten dak een joods echtpaar en Duitse officieren woonden, zonder dat zij dat wisten. Hoe lang dat geduurd heet, weet ik niet meer. De moed van onze moeder om de situatie zo normaal mogelijk te doen verlopen, is iets wat wij ons niet goed genoeg gerealiseerd hebben. Ook het risico dat ze nam. Als de Parkieten etsen waren wij, goeden Annet en ik op de overloop en op de trap om te kijken of het eten naar de zolder gebracht kon worden.

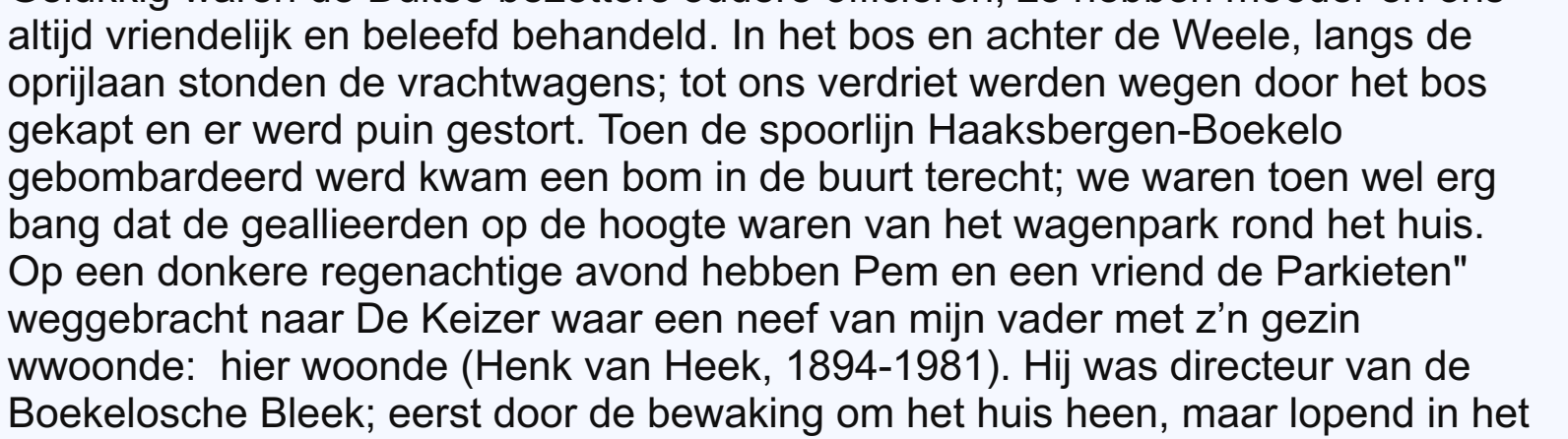
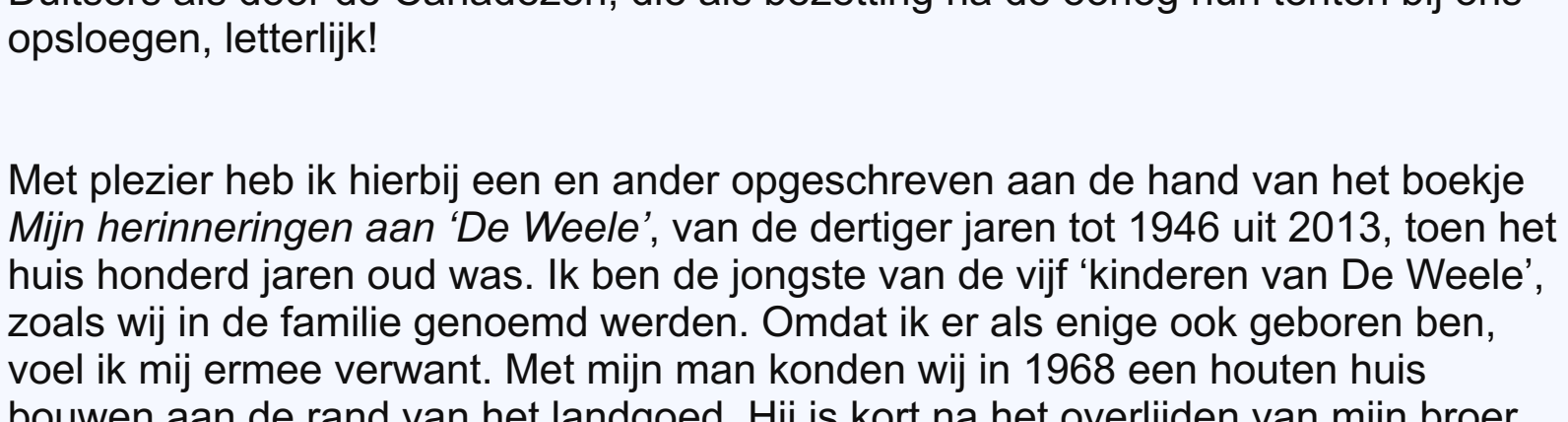

Foto boven: Fleur ter Kuile-van Heek heeft nog altijd haarscherpe herinneringen aan de tijd van de Duitse bezetting van Huis 'De Weele'.

Gelukkig waren de Duitse bezetters oudere officieren; ze hebben moeder en ons altijd vriendelijk en beleefd behandeld. In het bos en achter de Weele, langs de oprijlaan stonden de vrachtwagens; tot ons verdriet werden wegen door het bos gekapt en er werd puin gestort. Toen de spoorlijn Haaksbergen-Boekelo gebombardeerd kwam een bom in de buurt terecht; we waren toen wel erg bang dat de geallieerden op de hoogte waren van het wagenpark rond het huis. Op een donkere regenachtige avond hebben Pem en een vriend "De Parkieten" weggebracht naar De Keizer waar een neef van mijn vader met z'n gezin woonde: hier woonde (Henk van Heek, 1894-1981). Hij was directeur van de Boekelose Bleek; eerst door de bewaking om het huis heen, maar lopend in het donker met twee oudere mensen, die wekenlang niet buiten waren geweest en nauwelijks nog konden lopen. Het is voor allen goed afgelopen en de Parkieten konden tot het einde van de oorlog op "De Keizer" verblijven. Professor van Oven en zijn vrouw woonden, toen ze bij ons weg moesten, op "De Dennen op het Molenveld, waar ook familie van ons woonde.

In de nacht van 30 op 31 maart 1945 luisterde moeder door de gordijnen af wat de Duitsers bespraken; de volgende ochtend vertrokken ze in alle stilte. Heel voorzichtig liepen wij ons eigen huis weer door, tot dat we 's middags en de volgende nacht in de kelder moesten blijven vanwege bombardementen en beschietingen langs de Haaksbergerstraat.

Voor het eerst en gelukkig voor het laatst slapen wij in de kelder die als schuilkamer was ingericht. Ook bureaus en anderen zonder kelder kwamen bij ons schuilen. Op 1 april 1945 op Eerste Paasdag kwamen ze ons waarschuwen dat Engelse tanks door Boekelo reden richting Enschede. Ik herinner mij dat ik door de weilanden naar het dorp holde en toen oogen een Duitser trof die verloren met een fiets aan de hand, waarschijnlijk richting het oosten, wegliep. Pas later hoorden wij met hoeveel moeite en verlies aan manschappen de Engelsen het Twentekanaal zijn overgestoken.

De Duitsers hebben de Weele zo correct mogelijk bewoond en achtergelaten. We werden van ontlopen; beschadiging van de hal tot een genaar een verloop. Per ongeluk ontplofte; ik geloof dat een soldaat of officier daarbij een arm verloor. De aanbouw, de salon en mijn vaders kamer waren wel uitgewoond, zowel door de Duitsers als door de Canadezen, die als bezetting na de oorlog hun tenten bij ons opsloten, letterlijk!

Met plezier heb ik hierbij een en ander opgeschreven aan de hand van het boekje *Mijn herinneringen aan 'De Weele'*, van de dertiger jaren tot 1946 uit 2013, toen het huis honderd jaren oud was. Ik ben de jongste van de vijf 'kinderen van De Weele', zoals wij in de familie genoemd werden. Omdat ik er als enige ook geboren ben, voel ik mij ermee verwant. Met mijn man konden wij in 1968 een houten huis bouwen aan de rand van het landgoed. Hij is kort na het overlijden van mijn broer Bernard in 2008 ook gestorven. Ik ben in het kleine deel van ons eigen huis blijven wonen. Samen met de vrouw en de kinderen van mijn overleden broer werken wij aan het behoud van De Weele.

Fleur ter Kuile-van Heek
De Weele, Boekelo, juni 2019

COLOFON

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Cultureel Erfgoed Enschede.

Redactieadres:
Stichting Cultureel Erfgoed Enschede
info@cultureelerfgoedenschede.nl

Disclaimer

Ondanks aan de samenstelling van deze publicatie bestede zorg kan de redactie geen aansprakelijkheid aanvaarden voor de onvolledigheid of onjuistheid hiervan.

